

*мр Предраг Вукасовић,
секретар Савеза за церебралну парализу Србије*

ПРОБЛЕМИ ДЕФИНИСАЊА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА И КУЛТУРНО ЈЕДИНСТВО МЕЂУНАРОДНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

*Разматрајући неке дефиниције међународних односа из шездесетих, седамдесетих и осамдесетих година овог века, уочава се да запостављају историјско искуство ранијих цивилизација, што је последица фактора којима се аутор бави. Појам међународне заједнице појављује се као корелат укупне културно-историјске ситуације дате епохе. Постоји фундаментална разлика између међународних односа конституисаних у оквиру одређене цивилизације и међуцивилизацијских односа који почивају на сасвим другим претпоставкама. Савремена међународна заједница посматра се као политички израз економског и културног повезивања свих делова света, а не као чисто политичка творевина одређеног скупа држава. Појам међународне заједнице као политичког и културног ентитета био је заступљен у већој или мањој мери у свим цивилизацијама с полицентричном расподелом политичке моћи (у грчким градовима-државама, средњовековној *res publica christiana*, раној модерној Европи и другде). Указује се и на релативност културно-историјских чинилаца у савременим међународним односима, а посебно на њихову улогу у обликовању међународног јавног мњења.*

Кључне речи: *Међународни односи. - Дефинисање. - Међународна заједница. - Културно јединство.*

Интернационализација југословенске кризе још једном је показала испреплетеност "спољних" и "унутрашњих" чинилаца у политичким процесима данашњице. Знаци навода нису случајно употребљени; међузависност нација, држава и региона у светским размерама достигла је такав степен да се појмови "спољашњи" и "унутрашњи" релативизују. Суверена једнакост држава - основно начело класичног међународног права - своју последњу афирмацију доживела је у епохи деколонизације. Последњу четвртину века обележавају процеси универзализације, који захватају политичке, економске и културне односе. Завршетак хладноратовске конфронтације не означава крај историје, како то тврде заговорници постмодерне, али свакако значи улазак у нову фазу развоја која захтева преиспитавање фундаменталних начела односа у међународној заједници.

Пошто је савремена историја отворен процес, не можемо унапред знати њен исход који одређује крајње значење историјских процеса којима присуствујемо. На пример, распад биполарне структуре моћи успостављене после другог светског рата може значити повратак полицентричној структури моћи каква је постојала у годинама пре 1914; међутим овај распад може водити и ка јачању улоге међународних организација до тачке када оне, преузимајући овлашћења националних држава и усмеравајући глобалне политичке, економске и културне односе, укидају суверенитет појединачних држава. У којем од ова два правца ће се одвијати догађаји зависи од низа фактора, како садашњих тако и будућих, али и од одлука које донесу државе и међународне организације. То значи да и када бисмо егзактно познавали све утицаје које политичко и привредно окружење врши на савремене међународне односе, будући ток тих односа не би се могао са извесношћу одредити. Тим значајније постаје сагледавање прошлих историјских епоха у којима су одређени процеси завршени и које се могу посматрати као затворене политичко-економске и културно-историјске целине.

Међузависност појединих светских региона и појединачних држава утиче на значај међународних збивања за унутрашњи живот сваке поједине државе. Поље искључиве надлежности држава прогресивно се смањује; расте број универзалних права која појединцима гарантује међународна заједница као целина. Изолационистичка спољна политика не само да није пожељна, она није ни могућа у савременим условима. Политичке одлуке које су доскора биле искључиво ствар влада појединих држава добијају међународне димензије; однос политичких снага у појединој држави постаје ствар која интересује међународну заједницу у целини и због тога што од тог односа снага зависи понашање конкретне државе на међународној сцени, што у већој или мањој мери утиче на општу климу међународних односа. Инсистирање земаља социјалистичког блока на апсолутној неповредивости суверенитета показује се у дубоком нескладу с фундаменталним политичким и економским процесима који потенцирају универзалне вредности, универзалну културу и универзално тржиште.

У том светлу намеће се потреба редефинисања основних појмова науке о међународним односима. Овде се првенствено мисли на релативну ограниченост емпиријске основе коју ова научна дисциплина узима за своја теоријска уопштавања. Истина, не недостају вербална упозорења да се наука о међународним односима не може ограничити на западноевропски цивилизацијски простор. Међутим, ова упозорења се најчешће односе на савремени историјски период и у суштини свode на констатовање полицентричности савремене светске цивилизације. Промене до којих је дошло током последња два века немају преседан у ранијој историји; оне дакле захтевају једнако радикалне промене у нашем схватању света (1). Но, такво схватање не значи напуштање евроцентричног погледа на историју; промене о којима је реч, ма колико биле дубоке, односе се на западноевропски културни образац; деколонизација почетком друге половине века била је праћена свеобухватним усвајањем европског политичког обрасца - националне државе

(1) J. S. Roucek, George de Huszar, and associates, *Indroduction to Political Science*, Crowell, 1950, p. XXI-XXII.

у њеном грађанском или социјалистичком облику. У жару хладноратовске конфронтације сувише често се заборављао битно европски карактер марксистичке идеологије. Усвајање те идеологије од стране неевропских држава у пракси је значило један од могућих путева модернизације тих држава и друштава, дакле њиховог прилагођавања европској, односно светској цивилизацији.

Суштина проблема састоји се у питању да ли у неевропским цивилизацијама постоји такав скуп друштвених појава које дефинишемо као међународни однос, или на други начин изражено да ли наука о међународним односима може користити емпиријски материјал из историје неевропских цивилизација, и ако може, под којим условима. Под европском цивилизацијом подразумевам скуп историјских процеса започетих великим открићима крајем XV века, који су кулминирали колонијалном поделом света током XIX века. Већина научника англосаксонског језичког подручја сматра да се феномен међународних односа јавља истовремено са историјском појавом држава-нација. Као симболични датум узима се година закључења Вестфалског мира 1648. Одмах се запажа да овај датум пада између две велике прекретнице у историји европске цивилизације: открића Америке 1492. год. и француске револуције 1789, и да као такав нема пресудан значај у обликовању европске историје. То што се сматра да он обележава крај епохе верских ратова и почетак процеса конституисања држава-нација има значај само уколико је реч о географском простору Немачке и суседних држава; процеси формирања нација у западној, а нарочито у јужној Европи имају другачију хронологију.

Државе које су постојале пре Вестфалског мира немају карактеристике држава-нација; њихове међусобне односе проучава дипломатска историја и они немају квалитет међународних односа у пуном смислу речи. Градови-државе античког и средњовековног периода представљају антипод националне заједнице у истој мери у којој су то и универзалистичка царства ранијих епоха. Према томе односи које су међу собом успостављале ове политичке јединице не тичу се нације као комплексне социјалне појаве, те им стога недостаје елемент интернационалности. Завршетком тридесетогодишњег рата почиње успостављање новог типа односа између држава западне и средње Европе, које се сада јављају као репрезентанти нација у формирању; систем овако дефинисаних међудржавних односа регулисаних међународним правним нормама и националним интересима појединих држава, дефинише се као систем нација-држава у чијем оквиру се једино могу проучавати међународни односи. Вестфалским мировним уговором, а још више политичким развојем Европе XVIII и XIX века успоставља се формални појам суверенитета као одлучујућег квалитета учесника у међународним односима; субјекти међународног права не признају никакву надређену политичку власт нити дозвољавају мешање других политичких власти у вршење њихових суверених права на територији коју контролишу. Ова ситуација радикално се разликује од положаја европских држава у средњем веку када су поред такозваних националних држава (Фиренца, Венеција) царства са мање-више израженим универзалистичким претензијама (Византија, Немачко царство) и моћне црквене организације са претензијама на успостављање опште-

хришћанске заједнице народа (*Res publica Christiana*). По завршетку верских ратова црквена организација имала је маргиналну улогу у међународним односима; у протестантским земљама формирањем националних цркава дошло је до стапања црквене и државне организације; Католичка црква је своје универзалистичке тежње морала да ограничи на строго духовну сферу. Националне државе добијају формални и стварни монопол у заступању националних интереса на међународном плану (2).

Поменуто схватање међународне односе види као превасходно међунационалне односе, прецизније речено као односе између националних држава, пошто се не може превидети чињеница да је у систему нација-држава постојало више мултинационалних политичких творевина које онемогућавају потпуну идентификацију међународних и међунационалних односа. Међутим, заступницима таквог схватања чинило се да вишенационалне државе представљају изузетак од правила, и то изузетак који уноси елемент некохерентности и нестабилности у теоријски чисте моделе постављене на основу нација-држава. Ове тешкоће долазе до изражаја када треба концептуално разграничити државу и нацију. Инсистира се на томе да појам државе припада правној, а појам нације социолошкој равни посматрања. Н. Д. Палмер државу дефинише као "групу људи настањених на одређеној територији и политички организованих од стране одређене власти". Ово се подудара са класичном дефиницијом државе чији су елементи људи, територија и политичка власт. Овај аутор нацију дефинише као групу становника одређене земље која се налази под јединственом и независном политичком влашћу; у овом смислу нација представља синоним државе. Али, увиђајући неодрживост таквог одређења, овај аутор истиче да нација такође може бити свака група људи, која има сличне установе и обичаје и осећање друштвене хомогености и међусобно повезане интересе (3). Оваква дефиниција је крајње непрецизна; за сваку организовану друштвену групу може се тврдити да има заједничке установе и обичаје, да њени припадници показују одређени степен друштвене хомогености и да у одређеној мери задовољавају међусобно усклађене интересе. Из понуђених дефиниција не види се специфичност нације у односу на друге друштвене групе као и у односу на остале нивое територијалног организовања људских заједница. Тако непрецизан појам не може се узети као полазна тачка за дефинисање међународних односа. Што је најважније, не види се онај квалитет односа између територијално разграничених људских заједница, који чини суштину међународних односа, а који је недостајао у историјским епохама пре Вестфалског мира. Исти аутор систем међународних односа одређује као образац политичког живота у којем су народи одвојено политички организовани у суверене државе које са своје стране морају одржавати међусобне односе. Као централни проблем међународних односа наводи се сукоб "између теорије о правној свемоћи суверене државе и реалних чињеница неизбежних међусобних уступака и прилагођавања" (4). Систем међународних односа се у овом

(2) *Ibidem*, p. 6.

(3) *Ibidem*, p. 2, 3.

(4) *Ibidem*, p. 2.

случају појмовно подудара са целином међудржавних односа; државе се претпостављају унапред као идеални и реални заступници националних интереса који се са своје стране виде као превасходно државни интерес. Исто тако централно питање међународних односа није успостављање равнотеже између институционалног и процесуалног нивоа посматрања, већ у анализирању како нормативних, тако и реалних односа између држава. Но, овде се поставља претходно питање: могу ли се уопште међународни односи сводити на међудржавне односе.

I

Под утицајем међународног јавног права међународни односи су у прошлости углавном били посматрани искључиво као односи између држава, а државе су схватане у складу са правном теоријом као правне личности. Овакав нормативан приступ стварности међународних односа нашао је одраз и у неким дефиницијама датим после другог светског рата. Ради разграничења науке о међународним односима од међународног права уведена је претпоставка да су међународни односи у својој суштини политички односи који настају међу сувереним државама и на чијој основи се издиже правно-институционална наградња. Ово становиште заступа, поред осталих, Vernon van Dyke за кога је основни циљ науке о међународним односима описивање и објашњавање понашања држава у њиховим међусобним односима, при чему се као основни проблем јавља питање рата или мира (5). Сличан став заступа и J. B. Duroselle који истиче да су међународни односи пре свега политички односи између држава. Међутим овај аутор допуњује, а тиме и битно модификује, ово одређење међународних односа прецизирајући да је реч и о односима који се успостављају између група и појединаца који припадају независним политичким јединицама, чиме се овај аутор приближава широј концепцији међународних односа као врсте друштвених односа *sui generis* (6).

Поједини аутори иду још даље у сужавању појма међународних односа сводећи их на односе између влада појединих држава. Тако Frederick Dunn (7) пише да се међународни односи могу посматрати као стварни односи који настају између влада односно као стварни односи који превазилазе националне границе. Овде је присутна тенденција да се целовитост и комплексност међународних односа замени њиховим институционалним оквиром, односно да се уместо најразноврсније садржине тих односа, која може бити економске, културне, верске, спортске итд. природе, посматра само њихова нужно политичка форма, јер је увек реч о односима који се тичу суверених политичких јединица. Изложено схватање одређује науку о међународним односима као део шире политиколошке науке; ово изричито истиче Stanley Hoffmann (8)

(5) Vernon van Dyke, *International Politics*, Appleton, New York, 1957; Љ. Ахимовић, *Наука о међународним односима*, Београд, 1987.

(6) J. B. Duroselle, *L'étude des relations internationales*, "Revue française de sciences politiques", 4/1952, p. 383.

(7) Frederick Dunn, *The Present Course of International Relations Research*, "World Politics", II, October 1949, p. 85.

(8) Stanley Hoffmann, *Contemporary Theory in International Relations*, Prentice - Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1960, p. 1.

који и поред тога инсистира на аутономији ове научне дисциплине у оквиру политичких наука. Такав став даље радикализује Hans Morgenthau (9) за кога је теорија о међународним односима само "специфичан вид опште политичке теорије".

Било да се нагласак ставља на институционалну структуру или на динамичне процесе, резултат је увек свођење целине међународних односа на односе између држава. С једне стране, то доводи до апсолутизације појма државе, односно до етатизације целокупног подручја међународних односа. У савременим условима лако се опажа недовољност таквог приступа; многе невладине организације међународног карактера, политичка, синдикална и верска удружења која окупљају чланове из различитих држава, па чак и све истакнутија улога личности које нису везане за владе својих држава, указују на неодрживост етатистичке теорије међународних односа. Потребно је, међутим, истаћи да описана ситуација није специфичност развоја међународних односа после другог светског рата; у овом или у оном виду, она прати међународне односе у свим историјским епохама. Ни у раздобљима када је релативна моћ државног апарата била највећа и етатизација међународних односа изгледала најпотпунија, као у време просвећеног апсолутизма XVIII века, или у доба функционисања класичног међународног права пре 1914. год., ови односи нису се исцрпљивали у односима између држава, односно њихових дипломатских апарата; на ово нас подсећа и чињеница да је у наведеним раздобљима била присутна, и у одређеној мери обликовала целину међународних односа, свест о постојању и интересима међународне заједнице дефинисане не само као заједнице држава, него као културне заједнице просвећених народа. Савремена тенденција развоја транснационалних структура у привредним и културним односима нова је само по мери у којој одређује карактер међународних односа у целини, утичући на прогресивно економско, културно и политичко уједначавање, брисање разлика између појединих држава или група држава у свету; међутим сама појава транснационалних организационих облика, а још више транснационалних културних и идеолошких покрета, карактеристична је за већину познатих типова међународне заједнице и не може се ограничити на савремену историјску епоху. Ово треба нагласити утолико пре што неки аутори, мада допуштају неетатистички карактер савремених међународних односа, остају привржени класичним методама дипломатске историје када је реч о минулим историјским епохама.

Схватање међународних односа, које у први план истиче њихов међудржавни карактер оставило је трага и у покушајима да се одреди предмет науке о међународним односима. У извештају из 1947. год., који је објавио амерички Савет за спољне односе наводи се пет основних елемената на којима се заснива универзитетска настава у области међународних односа, а то су: природа и деловање државног уређења; чиниоци који утичу на моћ поједине државе; међународни положај и спољна политика великих сила; историја међународних односа у блиској прошлости; изгледи за изградњу стабилнијег светског поретка (10).

(9) Hans Morgenthau, *Theoretical Aspects of International Relations*, "University of Notre Dame press", Notre Dame, 1959, p. 15.

(10) Greyson Kirk, *The Study of International Relations in American Colleges and Universities* - Harper for Council on Foreign Relation, 1947, pp. 27-29.

Овде се јасно види тенденција да се међународни односи посматрају искључиво као односи међу државама, уз посебан нагласак на прагматичне циљеве остваривања одређених спољнополитичких циљева и дефинисање такозваних националних интереса. Сличан приступ садржан је и у европским истраживањима међународних односа; у оквиру реалистичких теорија у којима централно место заузима појам моћи и силе у међународним односима разрађени су специфични појмови који се користе у анализи међународних односа као што су равнотежа снага, елементи националне моћи и општи услови одржавања међународне стабилности; ови појмови се даље примењују на конкретну спољнополитичку ситуацију и користе при одређивању спољнополитичке стратегије појединих држава (11).

Етатистичким концепцијама међународних односа снажно је допринело и схватање међународних организација као институција заснованих на мултилатералним међудржавним уговорима. Овде се међународне организације јављају искључиво као инструмент политике појединих држава-чланица; деловање организације види се као проста резултанта деловања држава чланица које су апсолутно суверене у избору својих спољнополитичких циљева и средстава за њихово остваривање. Не постоји међународна заједница изван и изнад појединих држава; интереси међународне заједнице су заправо укупни интереси свих држава које чине ту заједницу. Постојање овако дефинисаних међународних организација не угрожава суверенитет држава, напротив оно додаје том суверенитету нову димензију: право на удруживање и чланство у међународним организацијама. Правне норме које доносе међународне организације могу обавезивати само државчланице тих организација. У међународној заједници не постоји ниједан орган који би ограничавао суверена права држава. Како истиче Marcel Merle (12) ОУН и Друштво народа представљају или су представљале само групе држава; из овога се закључује да сви односи између држава улазе у појам међународних односа, али исто тако да се међународни односи свode на размене између држава или чак на односе између влада које представљају те државе. И они аутори који као Мерле увиђају неодрживост етатистичког приступа међународним односима истичу да држава остаје, у садашњим приликама, повлашћено оруђе међународних односа (13). Појава међународних организација модификовала је форму међудржавних односа, тиме што су се, поред директних међудржавних односа који се обављају традиционалним дипломатским средствима, јавиле форме мултилатералне дипломатије и све сложенији процедурални односи у оквиру међународних организација; та нова дипломатија међутим и даље остаје битно у оквирима међудржавних односа; спољнополитички циљеви држава остали су дефинисани истим оним чиниоцима који су их дефинисали и у доба класичне дипломатије; промене су само методе дипломатског деловања (14).

(11) B. Russel, *Power, A New Social Analysis*, London, 1938; Bertrand de Jouvenel, *Du Pouvoir, Histoire Naturelle de sa Croissance*, Geneva 1947; Robert Strausz - Hupe, *Power and Community*, Praeger, 1956.

(12) Marcel Merle: чланак *Појам о међународним односима*, "Југословенска ревија за међународно право", бр. 1-3, Београд, 1967, стр. 1,2.

(13) *Ibidem*, стр. 3.

(14) *Ibidem*, стр. 3.

С обзиром на управо наведену оцену савремених међународних односа јасно је да ће аутори који инсистирају на искључиво политичком карактеру међународних односа заступати став да је наука о међународним односима део опште политиколошке науке. Радослав Стојановић тврди да постоји "општа сагласност да предмет ове дисциплине (науке о међународним односима) чине политички односи" (15). И. А. Магарашевић констатује да "наука о међународним односима спада у област политичких наука" да би одмах затим утврдио како је реч о "некој врсти социологије међународних односа, која има за предмет проучавање општих обележја и законитости развика међународне заједнице" (16). Теза о искључиво или претежно политиколошком карактеру науке о међународним односима губи из вида чињеницу да је међународна заједница крајње децентрализован, могло би се рећи аморфан политички ентитет; анализа односа снага у међународној заједници, проучавање процеса који се у оквиру ње одигравају, као и пројекције могућих будућих трендова развоја ових односа, не могу се заснивати на власти као основној парадигми политиколошке науке. Сваки покушај да се свеобухватно сагледа међународна заједница има за последицу напуштање ове парадигме и бављење социјалним, економским и културним чиниоцима који детерминишу међународне односе. Тиме се долази до ширег схватања међународних односа као специфичне врсте друштвених односа.

II

Друга велика група дефиниција међународних односа полази од појма међународне заједнице и покушава да појмовно обухвати целину односа унутар те заједнице; истовремено ови аутори покушавају да одреде што јаснију границу која одваја међународне односе од других врста друштвених односа. Могуће је издвојити два приступа приликом одређивања садржине међународних односа: дескриптивни, који мање или више исцрпно набраја врсте односа који улазе у појам који треба дефинисати, и концептуални приступ који ставља нагласак на прецизном појмовном разграничењу не улазећи у појединости. Разуме се, ово је само условна подела; сваки аутор тежи да у својој дефиницији постигне онај степен општости, који омогућава свеобухватност појма, тежећи уједно што прецизнијој употреби језичких израза у дефиницији.

Неки аутори дају само најопштије назнаке природе међународних односа, тако да се њихови искази не могу сматрати дефиницијама у ужем смислу. Stanley Hoffmann истиче да се наука о међународним односима бави чиниоцима и активностима које утичу на спољне поли-

(15) Бојана Тадић, *Предмет науке о међународним односима*, "Преглед науке о међ. односима на Западу", Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1965, с. 29; у Радослав Стојановић, *Расправа о предмету, природи и методу науке о међународним односима*, "Политичка мисао", 3, Загреб, 1968.

(16) Ј. Ђорђевић, *Основна питања политичких наука*, Београд, 1961, стр. 53; Р. Ратковић, *О предмету и месту политичких наука*, "Огледи о проблемима савременог друштва", Београд, 1961, стр. 132; А. Магарашевић *Методолошка питања науке и наставе међународног јавног права и међународних односа*, ЈРМП 1/63, стр. 23.

тике и моћ основних јединица на које је свет издељен (17). Овде се још увек осећа утицај политиколошког начина мишљења; основни проблем представља спољна политика држава, а тек секундарни фактори привредне, социјалне или културне средине модификују у већој или мањој мери спољнополитичке циљеве држава. У ову групу "прелазних" дефиниција спада и одређење међународних односа које даје Quincy Wright који у први план истиче односе између држава, али истовремено обухвата и односе између других друштвених група, који утичу на глобалне процесе. За њега су међународни односи односи између група који имају превасходни значај у животу света у ма ком историјском периоду, посебно они између територијално организованих националних држава (18). Дефиниције ове врсте довољно су уопштене да обухвате оно што се најчешће подразумева под међународним односима; међутим, њихова аналитичка вредност је мала, будући да остаје нејасно које друштвене групе имају превасходни значај у животу света, а још више који су критеријуми за оцењивање таквог значаја. Сем тога, из дефиниције се не види специфичност међународних односа, односно друштвених група које ступају у такве односе. И сам Wright увиђа недовољност оваквог одређења предмета науке о међународним односима и набраја осам конститутивних делова ове научне дисциплине: међународну политику, међународно право, дипломатску историју, војну науку, теорију међународних организација, међународну трговину, колонијалну управу и вођење спољних послова. Разуме се да је овакво набрајање у великој мери превазиђено; тешко да би се у садашњим условима могло рећи да колонијална администрација представља део науке о међународним односима. Међутим, без обзира на конкретан изглед поделе науке о међународним односима на поједине научне дисциплине, такав поступак води ка механичком спајању разнородних наука које не могу конструисати једну научну дисциплину са дефинисаним предметом и методом. Аутор истиче да се наука о међународним односима "бави проучавањем друштвених појава у међудржавном простору". Међународни односи су директна последица издељености света на суверене државе; државе нису само битан елемент који условљава постојање међународних односа, већ су и основни субјекти тих односа; па ипак наука о међународним односима не ограничава се на међудржавне односе, већ обухвата све појаве у међународној заједници у којима су учесници и други, недржавни субјекти (19). Из наведене дефиниције јасно се види њен прелазни карактер; међудржавни односи јесу основни облик међународних односа и представљају битни предмет науке о међународним односима, али нису једини тип односа који се појављује у међународној заједници и наука о међународним односима мора водити рачуна о другим, недржавним друштвеним групама и њиховом понашању у међународној заједници. Следствено томе, наука о међународним односима јесте политиколошка научна дисциплина, али заузима посебно место у систему политиколошких наука. Основну тешкоћу код овог приступа међуна-

(17) Stanley Hoffmann, *op. cit.*, p. 6.

(18) Quincy Wright, *The Study of International Relations*, Appleton - Century - Craft, New York, 1955, p. 8.

(19) *Ibidem*, p. 33.

родним односима представља његова недоследност; наиме, ако је наука о међународним односима заснована на проучавању међудржавних односа, тада сви други друштвени односи бивају сагледавани посредством међудржавних односа и појављују се у видокругу ове научне дисциплине само утолико уколико се одражавају на међудржавне односе. Ако су, пак, међународни односи схваћени као целина друштвених односа који одређују међународну заједницу, онда посебно истицање међудржавних односа, без обзира на њихов реални значај, нарушава основну методолошку поставку и доводи до радикалног супротстављања политичке и неполитичке сфере деловања унутар међународне заједнице. Стога све оне дефиниције које желе да премосте јаз између уже, политиколошке и шире, социолошке концепције науке о међународним односима немају довољну теоријску и методолошку кохерентност.

Поједини аутори истичу територијализацију као битну одлику међународних односа која детерминише збивања у међународном окружењу модификујући процесе познате у општој социолошкој теорији. Иако Charles McClelland (20) тврди да "основни карактер међународних односа проистиче из организационе подвојености у друштву и из признатих контаката између одвојених организација". Основни предмет науке о међународним односима представљало би изучавање интеракције између одређених друштвених ентитета, као и изучавање околности у којима се одигравају ове интеракције. Као што се види, дефиниције ове врсте инсистирају на најопштијој категорији друштвених односа, не издавајајући посебно политичке односе између држава; међутим, оне не уважавају у довољној мери пресудну улогу појма суверенитета код одређивања међународних односа. Наиме, територијализација друштвених односа је феномен који превазилази сферу међународних односа; о овој појави може се говорити и у случају друштвених односа који се успостављају унутар јединствене државне организације; такође, односи између држава-чланица федерације имају јасно изражену територијалну компоненту, а уз то реч је о односима између државних апарата, па ипак овде се не говори о међународним односима.

Могуће је поћи не од појединачног друштвеног односа који има у себи елементе интернационалности, већ од појма међународне заједнице као најкомплекснијег друштвеног ентитета. Georg Schwarzenberger (21) полази управо од појма међународног друштва и дефинише га као једну област проучавања науке о међународним односима. Тако дефинисан, предмет ове научне дисциплине обухвата еволуцију и савремену структуру међународног друштва, актере који делују на међународној сцени и покретачке снаге које се налазе у позадини конкретног понашања ових актера. Ова дефиниција је нешто прецизнија од претходне, мада се ни из ње не види шта се подразумева под међународним друштвом. Додуше, појам међународне заједнице у савременим међународним односима је довољно прецизан да би се избегли неспоразуми; али на теоријском нивоу разматрања ова прецизност се губи, имајући у виду да је могуће конструисати такве

(20) Charles McClelland, *Theory and International System*, Macmillan, N. York, 1967, p. 17.

(21) Georg Schwarzenberger, *Power Politics*, A Study of World Society, Stevens, London, 1964, p. 3.

типове односа између држава унутар међународне заједнице, који подразумевају извесну централизацију овлашћења и монополизацију физичке силе, тако да та заједница добије облик наддржавне структуре. Да овде није реч само о пукој теоријској конструкцији, показују историјски примери преображаја полицентричног политичког простора Средоземља хеленистичке епохе у јединствени политички простор Римске империје. Наиме, без изричитог или прећутног прихватања начела суверености појединих политичких јединица унутар међународне заједнице односи успостављени између тих јединица немају квалитет међународних односа. Како истиче Marcel Merle (22) у делокруг науке о међународним односима улазе "све појаве друштвеног живота које превазилазе или теже да превазиђу (међудржавне) границе". Не умањујући важност активности државних органа у међународним односима, овај аутор истиче да се ти односи не могу свести на размене које се врше између влада појединих држава; појам међународних односа подразумева целокупност размена, јавних или приватних, које прелазе међудржавне границе. Природа субјеката који учествују у тим односима не може послужити као основ за дефинисање појма међународних односа (23). Овде се може поставити питање треба ли при дефинисању међународних односа узети у обзир само просторни моменат; да ли дати друштвени односи постају аутоматски међународни односи, чим се њихово дејство осети с оне стране државне границе. При садашњем развоју комуникационе технологије тешко је замислити да ће ма који поље значајни унутрашњи догађај у појединој држави остати задржан у оквирима те државе, не производећи ланчану реакцију у њеном међународном окружењу. С друге стране, најкрупнији политички, социјални, културни процеси у некој држави, иако формално остају у њеним границама, не могу а да не произведу често револуционарне последице у ближем и даљем окружењу. Све ово упозорава на чињеницу да се не сме сувише лако одбацити појам међународне заједнице као политичког простора у чијем оквиру се одигравају међународни односи; у противном, имали бисмо посла са атомизираним структуром међународних односа која, слично идеалном моделу екстремно либерализоване привреде, има само један недостатак: као таква не постоји у стварности. Разлике које објективно постоје између унутрашњег политичког простора неке државе, дефинисаног њеним уставним поретком, и простора међународне заједнице, дефинисаног нормама међународног права, не треба потцењивати, али ни апсолутизовати; у оба случаја реч је о нормативно уређеним односима између чланова друштвене заједнице, с том разликом што ни у државама са потпуно изграђеним демократским политичким системом појединац - грађанин не ужива ону суму неотуђивих права која би му обезбеђивала суверенитет на начин који тај суверенитет савремена међународна заједница гарантује појединим државама. Као што се види, и на нормативном нивоу посматрања суверенитет се јавља као битна специфичност међународних односа. Уколико би се садашњи трендови прогресивног ограничавања суверенитета држава наставили, а паралелно са тим долазило до све веће централизације власти унутар међу-

(22) Marcel Merle, *op. cit.*, стр. 9.

(23) *Ibidem*, стр. 4.

народне заједнице, вероватно би се у једном тренутку дошло до тачке на којој се укида сам суверенитет, а међународна заједница постаје наддржавна политичка структура *sui generis*. Имајући ово у виду, не може се говорити о потпуној супротстављености односа у међународној заједници односима у унутрашњем политичком простору државе; нити је у првом случају реч о апсолутној анархији, нити је у другом случају извршена апсолутна хијерархизација односа у државном апарату (24). Мерле у своју анализу појма међународних односа уводи проблем суверенитета искључиво на нормативном плану, подвлачећи да су "односи унутрашњег права у највећој мери односи хијерархијског подређивања, док би односи међу сувереним државама били заснивани на слободној и добровољној сарадњи оствариваној посредством међународних уговора" (25). Потребно је, међутим, разликовати правни појам суверенитета, дефинисан од стране класичног међународног права у раздобљу од XVII-XIX века, од емпиријске чињенице суверености држава чланица међународне заједнице. Наиме, правно дефинисан суверенитет може неко време остати и када нестане емпиријске суверености држава; с друге стране државе могу бити суверене и ако правни поредак међународне заједнице није формално дефинисао сувереност. Пример за овај други случај представљају међуполисни односи у Грчкој; независност полиса, изражена посредством појмова аутономије и аутаркије, у потпуности кореспондира савременом појму суверенитета, иако ови појмови нису били предмет правнотеоријске обраде, већ су разматрани једино у оквиру целовитих филозофских система античког света. Аристотел је појам аутаркије узео као одређујући елемент полиса; за њега је полис савршено заједништво више сеоских насеља које је досегло границу потпуне самодовољности (аутаркије) (26). Треба нагласити да самодовољност овде не означава толико привредну, а још мање културну изолованост полиса; тај израз треба схватити као највиши степен независности, као апсолутну слободу деловања полиса у односу на било коју другу власт. Модерни израз "суверенитет" настао је на завршетку средњовековне епохе као резултат борбе европских држава поротив универзалистичких претензија световне и духовне власти; у античкој Грчкој такве универзалистичке тенденције не постоје пре македонског освајања, те је због тога формулација начела независности полиса изведена на други начин. Исто тако може се десити да формалну независност субјеката међународне заједнице прати њихова стварна зависност од неког центра моћи; прве етапе успостављања римске политичке власти у Италији одвијале су се посредством уговора о савезу између формално равноправних градова; овај тип еволуције политичке власти оставиће траг у унутрашњој организацији римске државе која ће све до краја принципата носити јасна обележја федеративног устројства.

Све ово упућује на закључак да основни проблем међународних односа не лежи у територијалности друштвених заједница, већ у њиховој формалној независности и фактичкој међузависности. Тамо где не постоји међузависност, односи између друштвених заједница не-

(24) *Ibidem*, стр. 6.

(25) *Ibidem*, стр. 8.

(26) Аристотел, *Политика*, 1256 27-29, Глобус/Загреб, Либер/Загреб, 1988.

мају сталан, систематичан карактер; они се успостављају од случаја до случаја и зависе од низа мање или више произвољних чињеница. Односи између великих цивилизација прошлости, на пример трговинска размена између римског и кинеског света почетком наше ере, имају управо такав карактер; не постоји никаква међународна заједница чији би чланови били Римско и Кинеско царство; односи између ове две државе нису међународни односи управо због тога што немају сталан, систематичан карактер и због тога што се не одвијају у оквирима међународне заједнице, регулисане јединственом културом, обичајним и правним нормама. Тек крајем XIX и почетком XX века појам међународне заједнице почиње да се поклапа са целокупним географским простором екумене; од тог периода односи између било којих територијално разграничених, независних друштвених заједница (држава) постају међународни односи у пуном смислу речи. Отуда се не може прихватити Мерлеово становиште да "једино мерило међународних односа о којем не може бити спора јесте мерило које се односи на усредсређивање друштвених односа на извесно место" (27). Локализација одређених друштвених процеса, њихова већа или мања географска распрострањеност, не може бити механички узета као критеријум интернационалности тих процеса. Због тога формалистички звучи одређење да једна друштвена појава, без обзира на природу, порекло или садржај, може бити појава међународног живота управо од тренутка када прелази или тежи да пређе границу једне државе. Оно што чини суштину међународних односа није постојање границе, већ независност друштвених заједница које ступају у тај однос; политички простор међународне заједнице никада није прост збир националних јурисдикција на исти начин као што друштвени однос уопште никада није само збир међуличних односа. Индивидуално-психолошке теорије у социологији показују слично немоћ кад треба дефинисати целовитост друштвеног односа, као што и етатистичке теорије не могу прецизно одредити област важења међународних односа. При дефинисању друштвених односа уопште мора се водити рачуна да се они одигравају у целовитом простору друштвене интеракције који се у социологији обично назива глобалним друштвом; слично томе, појам међународне заједнице игра кључну улогу у дефинисању међународних односа; без овог појма међународни односи би се распали на хаотичан сплет појединачних односа утицаја и међузависности, који не обликује никакву уређену структуру. Паралела између дефиниција у општој социологији и науци о међународним односима указује на опасност од друге крајности: апсолутизација појма међународне заједнице без адекватног уважавања теорије и праксе суверености субјеката међународне заједнице, такође би водила погрешном дефинисању основних појмова. Међународна заједница није никаква наддржавна структура, иако није ни прост збир држава; у овим границама, обележеним на једној страни прихватањем суверености држава, а на другој чињеницом растуће међузависности свих делова међународне заједнице, државе, као и недржавни субјекти ступају у међусобне односе који у себи садрже елемент интернационалности. Ernst B. Haas (28) указује на културну димензију овог проблема; он сматра да међународни живот карактерише парадок-

(27) Marsel Merle, *op. cit.*, стр. 8.

(28) Ernst B. Haas, Allen S. Whiting, *Dynamics of International Relations*, McGraw Hill Book company, INC, N. York, Toronto, London, 1956, p. 2.

сална ситуација да су нације (државе) са својим вредностима изоловане и затворене, а да ипак у све већој мери зависе једна од друге. Овај сукоб националних и глобалних вредности одражава се у свим појавама међународног живота и чини културну позадину савремених међународних односа. Проблем културних детерминанти међународних односа заслужује посебну пажњу. Пре тога, међутим, потребно је навести још неколико примера више или мање израженог социолошког схватања међународних односа. L. Ledermann (29) сматра да наука о међународним односима треба да "испита суштинске чиниоце, основне снаге, интелектуалну и доктринарну основу, као и праксу (односа) између држава народа, група и појединаца, као и правила, механизме и институције које регулишу те односе". Совјетски аутори, разуме се, употребљавају марксистичку терминологију, али се из њихових дефиниција такође може извући језгро социолошке концепције међународних односа. Н. Н. Иноземцев одређује међународне односе као скуп економских, политичких, идеолошких, правних, војних и других односа и веза између држава и система држава, између основних класа, социјалних, економских и политичких снага, организација и друштвених покрета који делују на светској сцени (30). Социолошко одређење науке о међународним односима заступа и А. Магарашевић (31) тврђењем да је ова наука нека врста социологије међународних односа чији предмет представља изучавање општих обележја и законитости развоја међународних односа. Слично гледиште заузимају и други југословенски аутори: В. Гавранов (32), за кога је предмет науке о међународним односима развитак међународне заједнице као облика политичке организације и међународних односа као друштвених односа у међународној заједници.

III

Улози културних чинилаца у међународним односима посвећивано је релативно мало пажње; њихово место у дефинисању појма међународних односа у потпуности је занемарено. Уместо целовите анализе укупног културног амбијента у којем се успостављају међународни односи, селективно и често једнострано истиче се идеолошка компонента тих односа. Ово схватање настало је делом као резултат пројекције хладноратовских односа на теоријску раван; идеолошка оправдања конкретних политичких потеза овог или оног блока узимана су као стварни чиниоци који врше одговарајући утицај на процесе у међународној заједници. Супротност између социјалистичког света и либералне демократије није сагледавана у контексту културног наслеђа западноевропске цивилизације, иако су у њеном оквиру настала оба идеолошка система. Пред негативним странама праксе реалног социјализма заборављало се на чињеницу да су, у већини источноев-

(29) L. Ledermann, *Consideration épistémologiques sur l'étude des relations internationales*, Melange Seferiade's, Athenes, 1961, стр. 393.

(30) Н. Н. Иноземцев, *Ленинскиј курс међународној политици КПСС*, "Мисл", Москва, 1978, стр. 11.

(31) Александар Магарашевић, *Методолошка питања науке и наставе међународног јавног права и међународних односа*, ЈРМП 1/63, стр. 23.

(32) Велибор Гавранов, *Нека општа питања науке о међународним односима и ставови југословенске теорије*, Висока школа политичких наука, Београд, 1965.

ропских друштава, као и у оним неевропским где су комунисти освојили политичку власт, политички тоталитаризам и економски колективизам били средства модернизације ових друштава, начин да се најбрже изведе индустријска револуција и изгради технолошка и економска инфраструктура. Социјалистички друштвено-политички систем изводио се из неевропских традиција тих друштава; идеолошки сукоб унутар јединственог културног комплекса замењиван је сукобом између различитих укупних културних оријентација ових друштава. Тиме је запостављено основно културно јединство савремене међународне заједнице, као и чињеница да модерни међународноправни поредак, универзализован у систему ОУН, почива на битним претпоставкама модерне европске културе. Томе је допринео процес убрзане деколонизације који се схватао у највећој мери једнострано, као процес одвајања, не само политичког већ и економског и културног, колонија од бивших метропола, а не као једна етапа у прихватању модерних европских политичких мерила од стране неевропских друштава. Отуда је западне посматраче рушење комунистичких режима у Источној Европи затекло неспремне, јер нису адекватно проценили реалну социјалну укорененост опозиције владајућим политичким режимима на истоку.

Ова ситуација наводи на преиспитивање улоге културних чинилаца у дефинисању међународних односа уопште. Развијени тип ових односа, са одговарајућим правно-институционалним механизмима за њихово уређивање и са сплетом међусобних утицаја и интереса субјеката тих односа, претпоставља такву заједничку културну позадину коју неће оспоравати ниједан учесник у међународним односима, која ће деловати независно од тога да ли су поједини актери на међународној сцени ње свесни. Савремена међународна заједница која обухвата целокупан географски простор отежава увиђање значаја културних чинилаца у међународним односима, тим више што је та културна позадина нераскидиво повезана са научно-технолошким развојем који се јавља као услов опстанка било које друштвене заједнице. Илузије о могућности прихватања резултата технолошког развоја без укупног прилагођавања социјално-економске инфраструктуре и одговарајућег културног адаптирања условима савременог света водиле су до таквог неуспелог експериментисања какав је покушај модернизације Ирана под шахом Резом Пахлавијем. И овде су западни посматрачи били збуњени ширином и јачином антизападне исламске реакције; дотадашњи некритички оптимизам у погледу могућности либералне модернизације неевропских друштава сменило је схватање да су културне традиције тих друштава трајно инкомпатибилне са захтевима савремене цивилизације. Двосмисленост прилаза проблемима укључивања исламских држава у савремене међународне односе огледа се у колебљивом ставу САД према традиционалистичким исламским режимима у Саудијској Арабији, Пакистану и мањим државама Персијског залива; до завршетка хладног рата ти режими били су укључени у борбу против комунистичке пенетрације у широј области средњег истока тако да се није постављало питање несагласности унутрашње политике тих држава са универзалним нормама међународне заједнице у области људских права; након нестанка комунистичке опасности овај проблем

све више избија у први план претећи да дугорочно дестабилизује односе тих режима са Западом. Ратно савезништво ових држава са Западом у оквиру антиирачке коалиције само је одложило цео проблем, не понудивши реалну основу за његово решавање у догледној будућности. Све ово указује на важност сагледавања улоге културних чинилаца у међународним односима.

Те чиниоце лакше је анализирати у оним историјским епохама када су светски географски простор делиле цивилизације са битно различитим културним традицијама. У тим условима, када није било јединственог цивилизацијског оквира, међународни односи какве смо напред дефинисали могли су се успостављати како унутар сваке поједине цивилизације, тако и изван њих. Одмах се уочава чињеница да су међународни односи развијани у оквиру једне цивилизације били садржајно далеко богатији, засновани на чвршћим институционалним основама, регулисани обичајним или правним нормама, и стога сличнији савременим међународним односима него односи, спорадично успостављани и нередовно одржавани, између различитих цивилизација. С тим у вези, појам међународне заједнице може се применити на начин политичког организовања неких цивилизација у прошлости; овде првенствено треба имати у виду грчку цивилизацију од VIII до II века пре н. е. која је ако не једини, оно бар најупадљивији пример међународне заједнице организоване у оквиру јединствене цивилизације. Додуше код неких аутора присутан је не сасвим разумљив отпор сагледавању међуполисних односа као међународних односа у правом смислу речи. Тако Љ. Аћимовић констатује да је "у античкој Грчкој било такође појава које имају сличности са институцијама савременог међународног права, али ту се као субјекти правних односа не појављују државе у правом смислу речи, већ градови-државе" (33). Независно од тога што ова констатација уноси приличну термилошку збрку, јер није јасно шта разликује полис од државе какву дефинише модерно међународно право, ова тврдња представља одраз много шире неспремности да се наука о међународним односима заснује на емпиријским примерима који потичу из ранијих историјских епоха. Полис је свакако имао јасно одређену територију, у сваком случају много јасније одређену него што су то биле територије многих средњовековних и раних модерних држава; имао је и јасно дефинисано становништво, као и политичку власт која је функционисала на рационалнији начин и са већим степеном извесности него власт средњовековног сизерена, одређена тренутним односом снага између њега и најмоћнијих вазала. Исто тако у античкој Грчкој јасније се оцртавала уговорна природа међуполисних односа; насупрот прецизним уговорима, забележеним код Тукидида, стоје често расплинуте повеље и уговори средњовековних владара, оптерећени црквеном реториком и позивањем на божански ауторитет. Количина и карактер историјских извора за античку епоху такође омогућују да се на међуполисне односе примене резултати анализе савремених међународних односа чиме би се с једне стране допринело бољем разумевању еволуције тих односа, а с друге проширила емпиријска основа за генерализације и концептуализације сав-

(33) Љ. Аћимовић, *op. cit.*

ремене науке о међународним односима. Наведеној могућности се међутим супротставља традиционалистичко схватање међународних односа искључиво као односа између модерних држава-нација. И овде се показује да стварност није једнозначна; као што у античкој привреди постоје мање или више присутни елементи тржишних односа, као и други чиниоци који онемогућавају потпуно испољавање тих елемената и формирање привредног система заснованог на тржишту, тако и степен интеграције становништва у оквиру полиса превазилази социјалну кохерентност већине средњовековних држава и у неким елементима приближава се степену интегрисаности нација у модерној епохи. Али, без обзира на ове чињенице, поставља се питање да ли се може са довољно аргумената појам међународних односа ограничити на интернационалне односе у дословном значењу. Подела рада која целокупни простор међуполисних односа препушта специјалистима за античку историју сигурно има својих предности, међутим њено битно ограничење састоји се у томе што се међуполисни односи још увек проучавају традиционалним методама дипломатске историје, чиме се ова област изолује од достигнућа савремене науке о међународним односима. Проучавање међународних односа у савременој епохи лишава се свих предности које нуди анализа завршених историјских процеса; улога културних чинилаца у савременим међународним односима не може се сагледати у целини без узимања у обзир искустава међународних заједница заснованих на другачијим културним претпоставкама.

Изложено схватање ослања се великим делом на дистинкције које је у анализу историјских процеса увео Arnold Toynbee (34); посматрајући ове процесе као сукцесивно смењивање великих културно-историјских целина - цивилизација, он доследно прави разлику између односа који се успостављају унутар дате цивилизације, а који, како смо видели, могу имати све елементе интернационалности, и односа између различитих цивилизација, који су ограничавајуће условљени степеном и квалитетом културне размене између цивилизација. Основна тешкоћа код овог приступа проблему међународних односа лежи у непрецизности појма цивилизације; није реч само о операционализацији одређених културно-историјских елемената, већ и о њиховом повезивању са чињеницама политичке, друштвене и економске историје. Наиме, то што интуитивно знамо шта се подразумева под појмом "грчка цивилизација" или "западна цивилизација" не ослобађа нас обавезе да прецизно одредимо обим и садржину појма "цивилизација". Можда би се овом питању пришло са више аналитичности, уколико бисмо, аналогно Аристотеловој дефиницији полиса, увели појам "културне самодовољности". Цивилизација би се, у том случају, могла дефинисати као целовит културно-историјски комплекс који поседује самодовољност у том смислу што је способан да својим припадницима пружи потпуну и практично употребљиву слику стварности без ослањања на елементе који му не припадају. На овај начин дефинисана, цивилизација би представљала много шири појам од идеологије која би била ограничена на оне елементе цивилизације који су у непосредној вези с друштвеном и политичком стварношћу. Важно је напоме-

(34) Arnold Toynbee, *A Study of History*, "Oxford University Press", London, 1934.

нути да цивилизација представља онај просторни и временски оквир у којем се дешавају не само културни, већ и политички, друштвени и економски процеси који у својој међузависности чине целину историјског процеса. Одавно је запажена чињеница да се већина историјских цивилизација кристализовала око великих религијских система; тако можемо говорити о цивилизацији исламског света, цивилизацији западног хришћанства, византијско-православној цивилизацији и сл. Међутим, треба упозорити да ово правило има значајне изузетке; грчка цивилизација и њен римски продужетак нису настали око чврсто утемељеног религијског система и у даљем развоју долазиле су до изражаја световне и рационалистичке тенденције изражене у филозофским системима; модерна цивилизација, у сасвим другачијим историјским околностима, следи у основи исти културни образац. Ови изузеци упућују на уздржаност кад треба одредити основни, одређујући елемент цивилизацијске синтезе; далеко важније од утврђивања релативног значаја појединих културних елемената у склопу те синтезе јесте само њено постојање и последице које она производи на политичком, друштвеном и економском плану, а самим тим и на плану међународних односа унутар дате цивилизације.

При разматрању међународних односа унутар историјских цивилизација одређену помоћ могла би да пружи и теорија система; међународни односи могу се посматрати као подсистем у оквиру дате цивилизације, који стоји у односу међузависности са другим подсистемима као што су привреда, политика и култура. Овакав приступ треба разликовати од системског третирања самих међународних односа дефинисаних као скуп интеракција између независних политичких ентитета чија фреквенција не мора бити константна. К. Ј. Holsti (35) издваја и анализира системе међународних односа унутар кинеске цивилизације династије Чоу 1025. до 221. године пре н. е., грчки систем држава-градова од 800-322. године пре н. е. међународне односе у ренесансној Италији, европске системе међународних односа XVIII и XIX века и савремени међународни систем. Системи међународних односа овде су схваћени као превасходно политички системи равнотеже снага без узимања у обзир друштвеног, привредног и културног окружења које нужно детерминише особине ових политичких система.

Сасвим је друге врсте анализа друштвених система коју даје Talcott Parsons (36); у оквиру опште функционалистичке анализе друштвених система он разликује системе међународних односа које дефинише као укупност веза између политички организованих друштава, напомињући да се ови системи могу анализирати истим општим појмовима као и друге врсте система укупних друштвених односа и на њих се могу применити сви они појмови које је развила општа социолошка теорија.

Што се тиче методологије истраживања међународних односа, која иначе није обухваћена овим радом, потребно је напоменути да се свака једностраност у прилазу тако комплексним појавама као што су међународни односи показала штетном. Различити методолошки приступи се не супротстављају један другом; они представљају само ра-

(35) K. J. Holsti, *International Politics*, Prentice Hall, London, 1974, p. 29.

(36) Talcott Parsons, *Модерна друштва*, "Градина", 1992, p. 18.

зличите аспекте једне исте стварности. Сем тога, методолошки приступ најдиректније зависи од дефиниције међународних односа; уколико се прихвати етатистичка дефиниција, тада ће јасну превагу имати нормативно-институционални методолошки приступ; ако се пак прихвати њихово социолошко одређење, тада се отвара шири простор за примену истраживачких метода развијених у оквиру опште социолошке теорије. Међутим, у оба случаја битно је да се не занемари историјска димензија међународних односа који се емпиријски увек појављују као друштвене појаве и процеси одређени конкретним историјским околностима; генерализације су могуће и пожељне једино ако су чврсто засноване у реалним појавама. У том смислу потребно је превазићи одређени страх од претераног историцизма који се појављује код једног броја аутора што има за последицу недовољну повезаност њихових теоријских разматрања и стварних процеса у међународним односима. Опасност да се остане на обичном описивању појава могуће је избећи стварањем таквог категоријалног апарата који ће, с једне стране, омогућити висок степен апстрактности и универзалности појмова, и, с друге стране, омогућити примену теоријских модела на конкретне проблеме како савремених међународних односа, тако и њихове историјске генезе.

(Примљено 20. јануара 1993)

*Mr. Predrag Vukasović,
Secretary of the Institution for Cerebral Paralysis of Serbia*

THE PROBLEMS OF DEFINITION OF INTERNATIONAL RELATIONS AND CULTURAL UNITY OF INTERNATIONAL COMMUNITY

Summary

The subject matter of this article are several definitions of international relations offered in course of the fifties, sixties and seventies of the present century by authors of different theoretical backgrounds. All these definitions are based primarily on contemporary situation, while neglecting historical experience of earlier civilizations. This is due to various factors but mostly to disregarding cultural-historical elements influencing the quality of international relations, but also in some instances, their very essence. In such a way, the notion of international community appears as a correlative element of the entire cultural-historical situation of a given epoch. Especially significant is the fundamental difference existing between international relations constituted within the specific civilization as a widest aggregate of cultural-historical phenomena, and the inter-civilizational relations resting on entirely different presumptions.

While trying to point at theoretical justification and analytical value of that distinction, the author treats modern international community as a political expression of economic and cultural unification of all parts of the world, and not as a purely political creation of a group of state. Consequently, the language of diplomatic and political practice is permeated by clear ideological traces of that process. Throughout the history, the notion of international community has been present as a political and cultural entity in, more or

less, every civilization with polycentrist distribution of political power: Greek city-states of classical epoch, medieval *res publica christiana*, political systems of early modern Europe, etc. The role is emphasized in the conclusions of cultural-historical factors in shaping international public opinion.

Key words: *International relations. - Definition. - International community. - Cultural unity.*

Predrag Vukasović,
secrétaire de l'Association pour la paralysie cérébrale de Serbie

LES PROBLÈMES DE LA DÉFINITION DES RAPPORTS INTERNATIONAUX ET L'UNITÉ CULTURELLE DE LA COMMUNAUTÉ INTERNATIONALE

Résumé

L'auteur examine dans son article certaines définitions des relations internationales, définitions proposées au cours des années 50, 60 et 70 de ce siècle et qui proviennent des auteurs dont les orientations théoriques diffèrent. Chez toutes ces définitions on remarque clairement qu'elles sont orientées vers les relations internationales contemporaines et qu'elles négligent les expériences des civilisations antérieures. Examinant les facteurs qui ont contribué à la création d'une telle situation dans le domaine de l'étude des relations internationales, l'auteur souligne tout particulièrement le fait qu'on néglige les éléments culturels et historiques qui influent sur la qualité des relations internationales, définissant parfois même leur essence. A la lumière de cette position prise, le concept de communauté internationale apparaît comme corrélat de la situation culturelle et historique globale d'une époque. On insiste tout particulièrement sur la différence fondamentale qui existe entre les relations internationales constituées dans le cadre d'une civilisation en tant qu'agrégat le plus large des phénomènes culturels et historiques d'une part, et de l'autre, les rapports entre les cultures qui reposent sur des suppositions tout à fait différents. Essayant de démontrer non seulement la justification théorique mais aussi la valeur analytique d'une telle distinction, l'auteur considère la communauté internationale contemporaine non pas comme une réalisation purement politique d'un certain ensemble d'Etats, mais comme expression politique de l'instauration des liens économiques et politiques entre toutes les parties du monde. Dans ce sens, le langage de la pratique diplomatique et politique contemporaine porte des traces idéologiques claires de ce processus. En revenant dans le passé historique, on peut démontrer que le concept de la communauté internationale en tant qu'entité politique et culturelle a été présent d'une manière plus ou moins prononcée dans toutes les civilisations avec la distribution policentrique du pouvoir politique: les exemples des villes-Etats grecques de l'époque classique, de la *res publica christiana* du Moyen-Age, du système politique des débuts de l'Europe moderne, etc. le démontrent le mieux. A la fin, l'auteur souligne la pertinence des facteurs culturels et historiques dans les relations contemporaines et surtout leur rôle en tant que facteurs omniprésents sur la scène internationale, dans la formation de l'opinion publique internationale.

Mots clé: *Les relations internationales. - La définition. - La communauté internationale. - L'unité culturelle.*